

Altijd te paard

Iris Pronk

Altijd te paard

Renate Dorrestein
(1954-2018)

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij bv
2025

Het Cultuurfonds beheert ruim 450 Cultuurfondsen op Naam. Deze publicatie is mede tot stand gekomen dankzij een bijdrage uit het door het Cultuurfonds beheerde Ten Hagen Fonds, het Nederlands Letterenfonds en het Jaap Harten Fonds.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam.

Copyright © 2025 Iris Pronk

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xJ Amsterdam. Ook tekst- en datamining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Omslag Brigitte Slangen
Foto omslag Corinne Noordenbos
Foto auteur Jildiz Kaptein
Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 214 6074 1 / NUR 320
www.querido.nl

Opgedragen aan Hilde Dorrestein (1952-2024) en
Annemarie Dorrestein (1961-1981)

Inhoud

Vooraf 9

1	De griezelige peristaltiek van het gezin	17
2	Moeilijk opvoedbare ouders	29
3	Miss Magic met haar manke poot	39
4	Paradepaardje van <i>Panorama</i>	57
5	Kind van de tweede feministische golf	73
6	Braak, kindje, braak	93
7	Stiekem Serieus aan het Schrijven	109
8	Annemarie, eenzaam dolende ziel	123
9	Schrijfster met het Boze Oog	145
10	Caroline, redacteur voor dag en nacht	159
11	Het voordeel van Schotse verloofden	169
12	'Terroriste' bij <i>Opzij</i>	183
13	De vrouwelijke stem	205
14	Blinde woede als motor	229
15	Het tussenbeense	241
16	Renate als dweil	265
17	Het begin van de Gouden Eeuw	295
18	De ziekte van Dorrestein	313
19	'Klerewijf' aan de literaire top	333
20	Rieneet in de States	355
21	Pijnlijke breuken	379
22	De lezer als bondgenoot	395
23	Grote Dame bij de jongensclub	415
24	Thuiszorg De Laatste Slok	439

Dankwoord 459

Noten 461

Publicaties van Renate Dorrestein 511

Fotoverantwoording 513

Register 515

Vooraf

Renate Dorrestein wilde geen biografie. Dat schreef ze in *Dagelijks werk*, dat op 5 april 2018 verscheen, kort voor haar dood. In de laatste maanden van haar leven had Renate flink opgeruimd: eerst de kasten op haar werkkamer in Aerdenhout, daarna de mappen op haar computer. Tegen haar assistent Andrea Wesdorp zei ze: ‘Stel je voor dat je na je dood, als je je niet meer kunt verweren, een biograaf achter je aan krijgt.’¹

Toen ik deze woorden voor het eerst las, in 2018, moest ik grinniken om het beeld dat Renate met die accenten opriep. Een biograaf heeft nog wel iets eerbiedwaardigs, maar een biograaf is een bedenkelijke figuur. Iemand die ongevraagd in liefdesbrieven en verjaarde vetes rommelt, die excentrieke exen traceert en in gespannen familieverhoudingen prikt. Geen wonder dat Renate zo veel mogelijk sporen probeerde uit te wissen.

Ik had toen nog geen idee dat ik zelf die biograaf/biograaf zou worden – en toch is dat gebeurd. In de lente van 2020 vroeg Maarten de Boer, Renates weduwnaar, of ik dit boek wilde schrijven. Hij hoopt dat Renates werk levend blijft en een biografie kan daarbij helpen. Maarten had Renate geraadpleegd, en zij had vanuit de hemel haar zegen gegeven, vertelde hij.

Het was dus kennelijk een gezegend en hoe dan ook een mooi en eervol verzoek; natuurlijk zei ik ja. Ik voel veel affiniteit met Renates grote, eigenzinnige oeuvre, dat grotendeels uit romans bestaat. De meeste stonden al in mijn boekenkast voordat Maarten me vroeg. Het zijn boosaardige, feministische sprookjes, met klassiek gothic elementen als vampiers en kerkhoven, waarin de personages allerlei vreselijks overkomt. Ze worden opgesloten op zolder of in de kelder, verkracht of vermoord. En toch maakt de schrijfster

je ook aan het lachen. Een goede Dorrestein lees je met een grijns en met een steen op je maag. In een mindere Dorrestein overheerst de slapstick en voel je de donkere onderstroom niet.

Alleen al de combinatie van gruwelen en grappen maakt haar werk tamelijk uniek in de Nederlandse literatuur. Tel daarbij haar talent op om verhalen spannend en met veel vaart te vertellen – wat in de Angelsaksische traditie een *well told story* wordt genoemd – en haar voorkeur voor maatschappelijke onderwerpen als anorexia, incest, seksueel geweld, suïcide of het meedogenloze pestgedrag van kinderen. Voor de liefhebbers een verademing te midden van alle egodocumenten en verliteratuurde literatuur. Renate legde haar poëtica vast in *Het geheim van de schrijver* (2000), een handboek dat veel andere schrijvers heeft beïnvloed.

Ook haar specifieke thema's maken haar werk authentiek. Eten bijvoorbeeld. In het wonderlijke taartenboek *Vóór alles een dame* (1989) speelt de schwarzwalderkirschtorte een glansrol. Hoofdpersoon is mevrouw Meermin, kooklerares aan een internaat voor moeilijk opvoedbare meisjes en tevens auteur van het standaardwerk *Wie kookt heeft de macht*. In *Het hemelse gerecht*, waarmee Renate in 1991 definitief doorbrak bij een groot publiek, wordt gemarineerd, gefileerd, gepureerd, geblancheerd en gesauteerd op het hoogste niveau.

Eten gaat over rollenpatronen, over leven en dood, over macht en afhankelijkheid. Het is eten of gegeten worden. In *Het hemelse gerecht* citeert Renate een Chinees spreekwoord: 'Wie in leven wil blijven, houdt de kok te vriend.'² Ook als die kok beroerd kookt, erg uit zijn mond stinkt of er allerlei waandenkbeelden op na houdt, want wie levert anders de vitale calorieën?

Vervang 'kok' in het Chinese spreekwoord door 'moeder' of 'vader' en een ander belangrijk romanthema dringt zich op: de onverbreekelijke loyaliteit van kinderen jegens hun onverschillige, machteloze, kwaadaardige ouders. Je bijt niet in de hand die je voedt. In Renates romans worden kinderen vaak gemangeld in het gezin.

*

Renates leven en werk verdienen een biografie, maar waarom wilde ik die graag schrijven? In de eerste plaats omdat ik Renate op papier goed gezelschap vind. Ze heeft een stem die me aanspreekt: slim, scherp, spotlustig, welbespraakt. Als ik haar met één woord zou moeten typeren, dan is het 'geestig'. Daarin ben ik trouwens niet alleen, bijna iedereen die ik sprak voor dit boek zei: wat héb ik met haar gelachen.

Tegelijkertijd kan ik me voorstellen dat er mensen zijn die een hekel aan haar hebben (of hadden). Vooral in de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig kon Renate nogal stellig formuleren. Getrouwde vrouwen zonder eigen inkomen noemde ze 'theemutsen' of 'moffenhoeren'. Recensenten die haar boeken slecht bespraken – en dat waren er best veel – waren volgens haar 'losers', 'sprekende eierkoeken' en 'horzelkoppen'. Toen ze de omstreken vermoeidheidsziekte ME kreeg, ventileerde Renate overal haar ongenoegen over de 'falocratische' medische stand, die de ziekte niet serieus nam. Prutsers, in haar ogen.

'Veel vrouwen maken een carrière van aardig zijn,' zegt emeritus hoogleraar genderstudies Maaïke Meijer.³ De boze vrouw was lang een taboe; in het echte leven, maar ook in de literatuur. Maar in Renates fictie zijn die boze vrouwen wél aanwezig en in de publieke arena zocht ze de strijd zelf op. Humor was haar wapen, woede haar motor; een van haar levensmotto's luidde 'vooruit, te paard en ten aanval'. Saai was het nooit met haar.

Daarmee is Renate voor veel vrouwen, ook voor mij, een rolmodel: je kunt dus stevig gaan staan voor je overtuigingen. Het ergste wat er kan gebeuren, is dat anderen je niet aardig vinden – nou en? Overigens getuigen vrienden, vriendinnen en Renates 'lease-' en 'aanwaaikinderen' dat Renate privé (meestal) hartelijk, attent en trouw was. Haar woede reserveerde ze vooral voor haar fictie, columns en bijdragen aan het maatschappelijk debat.

Haar strijdlust is onlosmakelijk verbonden met haar feministische levensovertuiging. Zelf ben ik een 'late zijinstromer' van het feminisme.⁴ Toen ik in 1986 ging studeren, dacht ik dat de belangrijkste strijd voor gelijke rechten wel zo'n beetje gestreden was. Maar ik ben erachter gekomen dat dat (helaas) niet waar is: vrouwenrechten staan wereldwijd onder druk.

Toen Renate eindexamen gymnasium deed, in 1972, was de twee-

de feministische golf op volle kracht. Renate sloot zich erbij aan, de vrouwenstrijd appelleerde aan haar rechtvaardigheidsgevoel, ze noemde zich een kind van deze bonte, opstandige beweging. Maar ze was ook kritisch, bijvoorbeeld op het verplichte 'zusterschap'. Uiteindelijk betrok ze een buitenstaanderspositie als columnist van het feministische maandblad *Opzij*, dat in de jaren tachtig en negentig veel werd gelezen.

Via dat blad beïnvloedde ze het leven van vrouwen, die thuis nog last hadden van knellende rolpatronen. Lezeressen schreven haar brieven over hoe belangrijk dat voor hen was. Onder wie Wies Stael-Merkx, de voorzitter van de Acht Meibeweging, een progressieve katholieke organisatie die pleitte voor vrouwelijke priesters en afschaffing van het celibaat. 'Lieve Renate,' schreef zij op 30 september 1991. 'Je zou mijn dochter kunnen zijn. Ik ben 64 jaar. Maar je bent een zusje en een vriendin voor me geworden. Ik heb nogal wat strijd moeten voeren om ruimte in mijn huwelijk te krijgen. Wat ben ik je steeds dankbaar geweest als ik mijn echtgenoot jouw stukken kon laten lezen! Dat werkt oneindig veel beter dan dat ik zelf gesprekken met hem ga voeren.'⁵

Met haar romans bereikte Renate ook een groot publiek, want ze groeide in de jaren negentig uit tot een bestsellerauteur, die zich een heuse villa in een van de duurste gemeenten van Nederland kon permitteren. Toen zij dat huis in 1994 kocht – in haar eentje, van haar royalty's – was ruim 60 procent van de Nederlandse vrouwen nog economisch afhankelijk van hun man. Renate was een van de weinige Nederlandse auteurs die van haar werk kon leven.

*

Ik heb Renate zelf een keer of tien ontmoet. Meestal had ik de rol van interviewer (voor *Trouw*) en zaten we aan de ronde tafel in haar achterkamer in Aerdenhout. Daar rookte Renate zware shag en produceerde ze de ene na de andere volzin. Ik bewaar goede herinneringen aan die ontmoetingen, ik zie het grote Mariabeeld in de hal nog voor me, de boekenkasten en haar Alice in Wonderland-verzameling in de kamer. We lachten veel. En het uitwerken van die interviews, met kant-en-klare citaten van Renate, was altijd een makkie.

Dat gold niet voor het schrijven van deze biografie. Renate was in haar jongere jaren een workaholic, ze schreef vele tientallen journalistieke artikelen en zo'n 750 columns voor drie bladen. Ook als romancier had ze een hoge productiviteit: 35 boeken in 35 jaar tijd. Daarnaast had ze tientallen andere activiteiten: twee stichtingen, schrijfcursussen en gastschrijverschappen aan verschillende universiteiten.

Ik las al haar journalistieke werk, voor zover ik dat kon terugvinden, en haar boeken las ik meermaals. Ook las ik alle secundaire literatuur en zo veel mogelijk interviews – ook dat was veel werk, want een nieuwe Dorrestein was lange tijd verplichte kost voor recensenten; rond iedere titel kreeg ze volop publiciteit, ook op televisie en radio.

Uiteraard verdiepte ik me in de tweede feministische golf in Nederland. En in Renates archief, dat ze overdroeg aan het Literatuurmuseum en dat bestaat uit 32 dozen. (Die daar misschien toch wel stonden te wachten op haar biograaf?) Ook nam ik haar persoonlijke archief door, dat in het bezit is van haar weduwnaar Maarten: haar fotoalbums en agenda's, de dagboeken die ze wél bewaarde. In andere (privé)archieven sprokkelde ik brieven, faxen en e-mails bij elkaar. Ik sprak met haar familie, tijdgenoten, mensen uit het boekenvak en vrienden. Ik bezocht plekken die voor Renate belangrijk waren, in Amstelveen, Haarlem, Limburg en Schotland.

En op een dag opende ik, per toeval, een versleuteld mapje op haar computer waaruit ze had geput voor *Dagelijks werk*. Een goudmijn vol teksten, ook persoonlijke, uit de jaren tachtig en negentig.

Tijdens dit onderzoek had ik twee hoofdvragen: op welke manier kleurde Renates feministische levensovertuiging haar journalistieke werk, haar fictie en enkele van haar fundamentele persoonlijke keuzes, zoals de beslissing om geen kinderen te krijgen? En uiteraard de klassieke vraag bij een schrijversbiografie: waarom ontstond uit Renate Dorrestein, geboren in 1954 in een katholiek advocatengezin uit Amsterdam, later uit Amstelveen, juist dit hilarisch-akelige oeuvre? Wat waren de bronnen van haar schrijverschap?

De biografie is een complex genre, daar is al veel over gezegd en geschreven. Een biograaf wil een zekere 'waarheid' over de hoofdpersoon ontdekken, maar stuit daarbij op allerlei hindernissen: papieren sporen zijn uitgewist, het is onbekend welke (misschien wel

cruciale) feiten ontbreken, mondelinge bronnen zijn notoir onbetrouwbaar, omdat het menselijk geheugen herinneringen vermaalt en vervormt. En belangrijke getuigen, zoals Renates ouders, hebben hun visie niet kunnen geven, omdat ze zijn overleden.

Ook autobiografische bronnen hebben hun beperkingen. Ik las Renates dagboeknotities en brieven, heet van de naald. Maar ook terugblikken, bijvoorbeeld op haar jeugd, na veertig jaar. Dat zijn authentieke verhalen, die iets zeggen over hoe zij zichzelf en haar levensloop op dat moment zag. Maar zeggen ze ook iets over hoe het werkelijk was? In Renates geval komt daar nog bij dat zij een grote fantasie had en erg kon overdrijven. Daarom is ook voorzichtigheid geboden bij de vier autobiografische boeken die ze schreef, onder meer over haar ziekte ME. Toch heb ik wel uit al deze geschriften geput; waar mogelijk heb ik ze gecontroleerd en vergeleken met andere bronnen.

Tijdens het schrijven van dit boek was ik me bewust van de valkuilen, maar ik moest van het materiaal wel een verhaal zien te maken, dat wil zeggen: ik moest de ruimte tussen gebeurtenissen inkleuren, feiten en situaties interpreteren. Dat heb ik, als het goed is, transparant gedaan, door in noten te verwijzen naar mijn bronnen en met woorden als ‘vermoedelijk’ of ‘misschien’ te markeren waar ik mij op glad ijs begeef.

Ook heb ik, uiteraard, keuzes gemaakt, soms met bloedend hart, om het aantal pagina's van dit boek nog een beetje binnen de perken te houden. Maar ook omdat sommige onderwerpen mij nu eenmaal meer liggen dan andere. Het zou bijvoorbeeld mooi zijn als anderen zich nog eens verdiepen in Renates verhouding tot het katholicisme en de invloed daarvan op haar werk.

Renate en haar intieme vrienden en vriendinnen noem ik in dit boek bij hun voornaam, de anderen bij hun achternaam. Volgens de heersende mode heb ik zo veel mogelijk de mannelijke, dan wel neutrale vorm gebruikt, zoals uitgever, directeur, recensent. Maar van het woord ‘schrijfster’ kon ik geen afscheid nemen, Renate noemde zichzelf ook meestal zo. Tegen Maarten heeft ze weleens gezegd dat ‘schrijfster’ ook prima voor mannelijke auteurs kan worden gebruikt. Dan krijg je: de schrijfster Harry Mulisch.

Renate had het zelf, als het over haar schrijverschap ging, regelmatig over ‘haar innerlijke druipsteengrot’. Zoals alle auteurs ver-

mengde ze autobiografische feiten en gevoelens met fantasie. Dit proces wordt wel 'literaire transformatie' genoemd, het is een deels onbewuste activiteit. Bij haar vond die transformatie plaats in die grot, en die gothic metafoor zegt misschien wel iets. Maar wat?

Een grot is donker, vochtig en eng, je kunt op veel plekken niet staan, aan de stalactieten en stalagmieten kun je je bezeren. Je zit er liever niet in opgesloten. Sta je eenmaal buiten, dan kun je de ondergrondse grot negeren, eroverheen lopen. Een grot is geheimzinnig. Renate daalde er vaak in af. En zo kon er een krachtig literair oeuvre ontstaan.

Renate Dorrestein in de tuin in Amstelveen.

I

De griezelige peristaltiek van het gezin

Wat zou ze kiezen? Een pop, een puzzel, kleurboek, step? Ietwat nerveus liep Renate langs de rijkge vulde schappen van de speelgoedwinkel, steeds even omkijkend naar haar vader: mocht het echt? Ja, knikte haar vader haar toe, toe maar, je hebt het verdiend. Renate had met een middenoorontsteking dagenlang in het ziekenhuis gelegen en dit was haar troostcadeau.

En toen zag ze de beer, een zacht, reusachtig dier, even groot als zijzelf. Dát was hem, Renate wist het meteen. Met een opgetogen gezicht keek ze haar vader aan en ook hij glunderde van plezier: pak hem maar! Met haar nieuwe vriend in haar armen geklemd verliet ze de winkel. Haar middenoorontsteking was ze op slag vergeten.

Maximaal een halfuur duurde het geluk, tot aan hun voordeur in Amstelveen. 'Die beer komt er niet in,' zei Renates moeder toen ze haar kleuterdochter met haar pluchen aanwinst op de stoep zag staan. Zo'n groot ding in hun krappe rijtjeshuis, Rie Dorrestein wilde het niet hebben. Geïrriteerd zei ze tegen haar man: 'Breng dat ding onmiddellijk terug.' Voor het stralende gezicht van haar dochter had ze geen oog. En ja hoor, haar man ging terug naar de speelgoedwinkel, waar hij de beer ruilde voor rolschaatsen.

Zo ongeveer moet het gegaan zijn, Renate was vier of vijf jaar oud. Het was een jeugdherinnering die ze lang met zich meedroeg, net als de bijbehorende woede: ze bleef het haar moeder kwalijk nemen dat ze de beer niet had mogen houden. Jaren later beschreef ze het incident in haar roman *Een sterke man* (1994). Het kwam van pas in de geschiedenis van het personage Barbara Vrijman, beeldend kunstenaar.¹

Uiteraard schreef Renate haar romans voor een breed publiek, maar dat nam niet weg dat intimi er verborgen boodschappen in

herkennen. Dat gebeurde ook toen haar moeder *Een sterke man* las. Ze belde Renate meteen op. ‘Dat ben ik, hè?’ Niet veel later stond ze voor de deur en zei: ‘Loop even mee, ik heb een extra passagier.’ In haar auto zat een beer van hetzelfde formaat als zijn voorganger, 45 jaar eerder. Renate gaf de vervanger-beer een ereplaats in haar woonkamer, naast de open haard.²

Toch bleef Renate over ‘de beer’ vertellen, ook na de verzoeningsactie van haar moeder; in verhalen over haar jeugd duikt hij steeds weer op. Het moet voor haar een cruciale herinnering zijn geweest, over een opvliegende moeder die geen ruimte had en een vader die niet voor zijn dochter opkwam. En over een klein meisje dat machteloos toekeek, niet in staat om te ontsnappen aan ‘de griezelige peristaltiek van het gezin’.³ Zo zou Renate de dynamiek in gezinnen later in een boek beschrijven: als een onontkoombare, knijpende beweging, die alle gezinsleden voortstuwt in dezelfde richting. De associatie met stront dringt zich op.

Het wemelt in de literatuur van de ongelukkige gezinnen, en Renates werk is daarop bepaald geen uitzondering. Ze noemde het gezin een ‘monsterlijk organisme’ en zelfs een ‘concentratiekamp achter de voordeur’.⁴ Geen veilige haven, maar een rottende, stinkende plek waar ouders hun kinderen ongezien kunnen manipuleren en mishandelen. En als er in haar werk een liefdevol nest opduikt, zoals in *Een hart van steen* (1998), dan verongelukt dat op gruwelijke wijze: de moeder lijdt aan een postnatale depressie en vermoordt haar eigen man en kroost.

Journalisten die Renate naar haar eigen gezinsverleden vroegen, kregen een nietszeggend antwoord. Ze kwam uit een ‘vrij non-descript’ gezin, beweerde ze in de eerste twintig jaar van haar schrijverschap, ‘volgens een goede burgerlijke traditie’.⁵ Wat ze daarmee bedoelde, legde ze niet uit en de interviewers lieten het zo.

Ook *Zomergasten*-presentatrice Hanneke Groenteman was in 1998 nauwelijks nieuwsgierig naar Renates jeugd, wat overigens best merkwaardig was. In haar ideale televisieavond, die Renate voor dit tv-programma mocht samenstellen, kreeg het gezin een prominente plek. Over haar eigen afkomst hield de schrijfster zich op de vlakte; ze kwam uit een ‘alledaags’ en ‘goed burgerlijk’ gezin, met een vader ‘wiens heilige overtuiging het was dat hij de kost voor ons moest verdienen’. En een moeder die huisvrouw was, maar tegen

deze opgedrongen rol wel ‘rebelleerde’.⁶ Het sjabloon van een standaardgezin uit de jaren vijftig – Groenteman vroeg niet verder.

Had ze dat wel gedaan, dan had Renate haar ongetwijfeld welbespraakt afgepoeierd, want die nietszeggende antwoorden waren een bewuste mediastrategie. Renate had ‘het vermogen zonder blikken of blozen te liegen alsof het gedrukt staat’, schreef ze in 1996 aan een vriendin. ‘Over mijn verleden heb ik nog nooit een vraag eerlijk beantwoord – en dat zal ik zo blijven doen zolang mijn oude moeder nog leeft.’⁷ Maar ook na de dood van Rie Dorrestein bleef Renate discreet, volgens het prangende principe dat ze in haar romans vaak beschreef: kinderen blijven loyaal aan hun ouders, wat er ook gebeurt.

Haar vader overleed in 1991, haar moeder in 2006. De laatste drie jaar van haar leven bracht Rie door in een verpleeghuis, vanwege de nare gevolgen van een herseninfarct en dementie. Waarschijnlijk voelde Renate zich daardoor vrij om in 2005 tamelijk openhartig te zijn tegen collega-schrijver Joost Zwagerman, die haar interviewde voor zijn bundel *Door eigen hand. Zelfmoord en de nabestaanden*. Haar vader was verslaafd aan alcohol en haar moeder aan tranquillizers, vertelde ze.

Achteraf heb ik gehoord dat de huisarts ons in die periode van drank en pillen beschouwde als een gezin in extreem zorgwekkende crisis, zó zorgwekkend dat hij er zijn handen maar vast bij voorbaat van af had getrokken. Wij waren in zijn ogen reddeloos, het was een explosieve situatie. En die explosie vond dus plaats, al had niemand voorzien hoe. Op een dag sprong mijn zusje van een torenflat. Ze was twintig.⁸

Volgens haar oudere zus Hilde chargeerde Renate: de huisarts was een bevriende kennis en voelde zich wel degelijk betrokken bij de Dorresteins, hij besprak hun situatie geregeld in zijn praktijk. Maar hij wist gewoon niet hoe hij ze kon helpen. ‘Dat heeft hij ook nooit gevraagd, maar zo’n vraag zou indiscreet zijn geweest. Zo was dat in die tijd: je hing de vuile was niet buiten.’⁹

*

Het verhaal van Renates geboorte kwam, vervormd en ‘gemarineerd’, zoals Renate dat noemde, in verschillende romans terecht. Zo vertelt de stoere bioloog Bonnie in *Ontaarde moeders* (1992):

Het scheelde weinig of mijn moeder was bij de bevalling doodgebloed. Zij verhaalde vaak met enige wellust dat ik haar bijna had vermoord. Literen bloed verliezen en onherstelbaar inscheuren, dat waren wapenfeiten waarmee je als moeder in de jaren vijftig nog heel wat eer inlegde. Gruwelijke bevallingen waren een geliefd gespreksonderwerp, bij een filtersigaretje. Moederschap leek mij daardoor van jongs af aan een akelig bloederig bedrijf. Mij niet gezien.¹⁰

Ook Rie Dorrestein vertelde graag hoe zij op 25 januari 1954 had gevochten voor haar leven in het Onze Lieve Vrouwe Gasthuis in Amsterdam. De 31-jarige verloor zo veel bloed bij de bevalling dat ze van de artsen jarenlang geen kinderen meer mocht krijgen.¹¹ Een opvallend verbod in een tijd waarin niet alleen de rooms-katholieke kerk, maar ook veel artsen geboortebeperking afkeurden.

Was het te danken aan de ‘altijddurende bijstand’ van Moeder Maria, de naamgeefster van het ziekenhuis, dat Ries dochtertje ongeschonden uit het gevecht was gekomen? Hoe dan ook, daar was ze: Renate Maria Dorrestein, klein maar kerngezond, de toekomstige schrijfster van meer dan dertig boeken. Ze zou zichzelf altijd een Mariakind blijven noemen.

Voorlopig was het gezin Dorrestein compleet: moeder Rie, vader Theo en hun dochters Hilde en Renate. Hilde was geboren op 4 september 1952 en dus nog maar zeventien maanden oud toen ze een zusje kreeg. Met z’n vieren woonden ze in de Van Baerlestraat 156-1 in Amsterdam: twee kamers en suite op de eerste verdieping in het deftige Oud-Zuid. Het waren tropenjaren met een zuigeling, een peuter en tassen vol boodschappen die Rie steeds maar weer de trap op moest zeulen. Toch vond ze het wel fijn in Amsterdam, zo vertelde ze later aan Hilde: ze had er vriendinnen, met wie ze afsprak in het Vondelpark.

Maar de huuretage was krap voor vier personen en Theo had als advocaat inmiddels genoeg inkomen om zelf een huis te kopen. Het werd een hagelnieuwe eengezinswoning aan de Ruys de Beeren-

Met haar oudste zus Hilde.

broucklaan 3, in een uitbreidingswijk van Amstelveen. In november 1956 trokken de Dorresteins erin, ze waren de eerste bewoners van het pand. Amstelveen was rond die tijd een snel groeiende stad, populair bij werknemers van Schiphol en Fokker. Het gestamp van heimachines moet er vaak hoorbaar zijn geweest en in de nieuwe wijken waren de stoepen zanderig en de tuinborders kaal. De Ruys de Beerenbroucklaan lag pal naast de tweebaansweg die in 1968 zou worden verbreed tot de A9. In de jaren vijftig was hij nog zo rustig dat Hilde en Renate bloemetjes konden plukken in de berm.

Regelmatige rijen van sobere, bakstenen schoenendozen, tuintje voor, tuintje achter: dat was het decor van Renates jeugd. ‘De huizen waren zo eenvormig dat mijn vader, die nogal verstrooid was, regelmatig aan de verkeerde voordeur stond en zelfs eens in de verkeerde straat op nummer drie binnen probeerde te komen,’ vertelde ze later.¹² Voor Rie was de verhuizing naar Amstelveen, slaapstad zonder hart, ronduit ‘dramatisch’, zegt Hilde: zát ze daar opgesloten tussen de schuttinkjes op haar eigen postzegel grond, in een nieuwbouwwijk waar ze niemand kende. Veel huisvrouwen in de jaren vijftig verkeerden in een isolement, los van winkeliers zagen ze overdag nauwelijks volwassenen. Rie miste haar Amsterdamse vriendinnen en de reuring van de grote stad.¹³

Op een van de eerste foto’s in Amstelveen, gemaakt door een professionele fotograaf, zit het gezin Dorrestein op een gemillimeterd gazon, naast een strak geschoren ligusterheg. Vader in overhemd en pantalon, moeder in een gebloemde jurk: knappe mensen met schattige kinderen. Hilde heeft een potkapsel, Renate een scheiding in het haar. Voor het keukenraam op de achtergrond hangen dezelfde witte vitrages als bij de burens.

Op een andere foto uit dezelfde serie zitten Hilde en Renate op het gras aan weerszijden van een rotan poppenwieg. ‘Twee poppenmoedertjes,’ schreef Rie erbij. Ze had zelf de wieg bekleed en de poppenkleertjes genaaid, net als de jurkjes die haar dochters droegen. Ook Theo was handig: in sinterklaastijd timmerde hij voor Hilde een houten poppenkledingkast, compleet met minuscule klerhangers. Geen luxe speelgoed, maar wel met zorg en aandacht gemaakt.

Andere gestileerde plaatjes tonen een sober ingerichte woonkamer met – heel modern in die tijd – luxaflex voor de ramen en centrale verwarming daaronder. Nergens rommel, nauwelijks franjes: in de vensterbank stond één plant, op het dressoir één vaas en op tafel lag – artistiek accent – een kleurrijk geweven streepjeskleed. Het huis aan kant, kinderen uiterst verzorgd: zo zag Ries ambitie eruit. Ze wilde een goede, toegewijde moeder zijn.

Dat lukte prima als haar kinderen opgingen in hun eigen fantasie en spel. Als Hilde en Renate bijvoorbeeld in de schuur een groentewinkeltje begonnen, in de tuin een fancy fair met waarzegsters organiseerden waarvoor ze de hele buurt uitnodigden of in de woon-

kamer een hut bouwden, dan genoot Rie daarvan. Ze dacht graag mee over de constructie van de hut en droeg de benodigde dekens en lakens aan.

Maar dat waren voor haar de krenten in de pap; de dagelijkse routine van het huishouden viel Rie erg zwaar. De sleur van karweitjes; vuile sokken en onderbroeken wassen, overhemden strijken, boodschappen doen, kamers opruimen, bedden verschoneren, stofzuigen, dweilen, koken. Vooral aan de dagelijkse voedselvoorziening had ze een grondige hekel. Ze wilde het graag goed doen, maar dat het altijd móést, dat het altijd maar doorging, dat vond ze verschrikkelijk.

Rie stond te stampen van razernij achter het fornuis, herinnert Hilde zich, haar onvrede over al die stomme handelingen móést eruit. Haar hele lijf zat vol woede. Om het zichzelf makkelijker te maken, koos ze voor een vast menu, zoals veel huisvrouwen in die tijd: maandag stampot, vrijdag vis of macaroni, zaterdag soep met ballen en brood en zondag bloemkool met saucijsjes en rollade. Maar dan nog was ze soms zo nijdig over de gekmakende repetitie van het keukenwerk dat ze de pan met een woedende bons op tafel smeed. 'Elke pan had die lading,' zegt Hilde. 'Mijn vader kwam rond die tijd thuis uit zijn werk en ging de krant zitten lezen, terwijl mijn moeder doodop was. Daardoor was eten zo'n beladen onderwerp.'¹⁴

Ries ongenoegen bereikte een kookpunt als er een kind ziek was. Natuurlijk wilde ze de zieke verzorgen, maar de energie voor dat extra karwei moest uit haar tenen komen. Een kopje thee, een thermometer of aspirientje – Rie zorgde ervoor, maar zo bruusk dat Hilde erbij verstijfde. Als vader Theo 's avonds thuiskwam met een cadeautje voor de patiënt, een boek meestal, werd Rie kwaad: 'Dat is gemakkelijk, zeg! Jij komt hier even leuk doen. Maar ik verricht al het werk.'¹⁵

Ries frustratie was niet uitzonderlijk. Een moeder moest in de jaren vijftig voortdurend beschikbaar zijn en haar eigen verlangens opzijzetten om die van anderen te vervullen – een bijna bovenmenselijke opgave. Ze moest, zoals Hella Haasse schreef in 1954, het geboortejaar van Renate, de bereidheid hebben 'om ieder uur van dag en nacht met mildheid en overtuiging te zeggen: wat is er, kom maar hier, ik zal helpen, stil maar, ik doe het wel'. Om dit een leven lang vol te houden, moesten vrouwen volgens Haasse wel beschik-

ken over 'een grote argeloosheid, een haast plantaardige sereniteit of een uitzonderlijk sterk vermogen tot zelfhandhaving-onder-al-le-omstandigheden'.¹⁶

De kinderen Dorrestein hadden volgens Hilde het gevoel dat ze hun ouders tot last waren, dat het ouderschap te zwaar voor hen was. Rie miste de 'plantaardige sereniteit' die nodig was om te kunnen zorgen, troosten en koesteren in de dynamiek van een druk gezin. Ze had een levenslustige, gepassioneerde natuur. En aan Theo had ze geen steun. Een 'koele hel', zo noemde Renate hun huwelijk later; Theo en Rie hadden nooit met elkaar moeten trouwen, ze pasten niet bij elkaar.¹⁷

Na vijf jaar durfde Rie kennelijk weer een beproeving aan, want op 14 maart 1959 beviel ze van haar derde kind. Ook deze bevaling was zwaar, maar de kleine Jeroen Theodoor Henrik zou veel vreugde brengen. Uit een gezonde, wolkige baby groeide een blozende, blonde peuter en kleuter. Jeroen was een gelukkig kind en de oogappel van zijn moeder.

Daarbij speelde zeker mee dat hij een jongen was: als enige zoon had hij een aparte, bevoorrechte status, zoals zoveel jongens in die tijd. Anders dan zijn zusjes hoefde hij nooit iets in het huishouden te doen, hij bracht nog geen bordje naar de keuken. Zelf herinnert Jeroen zich dat zijn moeder hem prinselijk behandelde, hij mocht alles, 'en alles wat ik deed, mijn hele leven, was briljant'.¹⁸

In *Het perpetuum mobile van de liefde* (1988), een van haar meest autobiografische boeken, zou Renate de huiselijke ongelijkheid op haar eigen manier vormgeven: ze voerde twee zusjes op en zeven broers. 'In werkelijkheid gaat het maar om één broer,' legde ze uit aan interviewer Wam de Moor. 'Ik kom nog echt uit de tijd dat jongens een andere en belangrijker rol hadden in een gezin dan meisjes. Vandaar dat ik hem maar even verzevenvoudigd heb.'¹⁹

Hekkensluter Annemarie, het laatste kind Dorrestein, werd ruim twee jaar later onder een heel ander gesternte geboren, op 26 oktober 1961. Tussen Rie en Theo ging het slecht en ze hadden gehoopt dat een vierde kind hun huwelijk een nieuwe, positieve impuls zou geven. Een baby als bindmiddel. Maar het tegendeel gebeurde, herinnert Hilde zich: haar moeder was razend en gedesillusioneerd. Nu kon ze echt geen kant meer op. Ze bleef maar zeggen dat vier kinderen haar te veel waren. 'Ze was een gekooid dier.'²⁰ Haar lijf begaf het

bijkans, ze had spataderen, dikke, blauwe koorden op haar benen.

Aan de familiefoto's is de huiselijke onvrede niet af te zien: een blakende baby kijkt vanaf moeders arm onbevreesd de camera in. 'Annemarie is altijd bereid om te eten,' schreef Rie erbij. Op een andere foto is Annemarie één jaar en zit ze op schoot bij Hilde, de tienjarige die over haar zusje ging moederen, die probeerde op te vangen wat Rie liet vallen. De rol van hulpmoeder zou Hilde voor haar jongste zusje blijven vervullen, totdat Hilde op haar achttiende het huis ontvluchtte.

Leed Rie aan een post-partumdepressie na de geboorte van Annemarie? Of aan een andere ziekte? Het verdriet van hun moeder zou Renate en Hilde later erg bezighouden, op zoek als ze waren naar verklaringen voor haar grillige, ondermijnende gedrag. Uit een autobiografisch, ongepubliceerd verhaal uit 2010, getiteld 'Waarom ik geen kinderen heb', wordt duidelijk hoe Renate terugkeek op het gezinsleven.²¹ Renate schreef dit verhaal vermoedelijk in het kader van een project (samen met haar vriendin Stef Kreymborg) op de Vrije Universiteit, waar zij toen writer in residence was: een mobiele klaagmuur waarin studenten en medewerkers van de universiteit hun hoogstpersoonlijke ontboezemingen konden stoppen, anoniem. Ook Renate schreef een tekst, die voor een belangrijk deel over haar jeugd ging. Of ze die daadwerkelijk in de klaagmuur heeft gestopt, is onbekend.

Toen ze een jaar of zes was, zo schreef Renate, verstopte ze zich op de dag voor de zomervakantie op de wc van de Mariaschool, in de vurige hoop dat ze zes weken rustig in het afgesloten schoolgebouw kon doorbrengen. 'Zo bang was ik om die hele periode dag in dag uit thuis aan mijn moeder overgeleverd te moeten zijn.' Helaas werd ze ontdekt door een juffrouw, die haar terugstuurde naar huis. Ook liep ze twee keer, op haar zesde en achtste, in paniek weg van huis, waarna ze door de politie werd opgepakt en 'schreeuwend van angst' toch weer naar haar moeder werd teruggebracht.

Zes jaar is jong voor een wegloopactie. Het zou goed kunnen dat haar herinnering in vijftig jaar tijd is vervormd, dat ze in werkelijkheid bijvoorbeeld ouder was, dat ze maar één keer wegliep of dat de politie er niet aan te pas is gekomen. Maar wat in elk geval uit deze anekdote naar voren komt, is de angst van de jonge Renate voor haar moeder. Ze beschrijft Rie als een onevenwichtige vrouw die

zich door het leven slecht behandeld voelde en dat afreageerde op haar kinderen.

Het resultaat was dat je nooit wist waar je met haar aan toe was. Ze kon bij voorbeeld letterlijk weken achtereen dag en nacht doorschreeuwen (dan kwam ze 's nachts bij ons bed staan, want als zij niet kon slapen, mochten wij ook niet slapen). Haar woede werd beurtelings op ons gekoeld, Hilde en Annemarie waren het vaakst aan de beurt. We namen het bijna nooit voor elkaar op, want als je zelf tijdelijk in de luwte verkeerde, dan dacht je alleen maar: *'Don't rock the boat'* en dan deed je alles om niet de aandacht op je te vestigen. Er werd niet geslagen, al kregen we weleens een lel, wat toentertijd gewoon was, maar er heerste altijd een bizar regime. Ik heb eens veertien dagen op een rotan krukje moeten staan met mijn gezicht naar de muur omdat ik hardop had gelachen in een periode dat we dat niet mochten. Ook kreeg je, als je uit de gratie was, aan tafel geen schoon bord en bestek, maar moest je van de vieze spullen van een ander eten.

Veertien dagen op een krukje, dat moet een overdrijving zijn, mogelijk zelfs fantasie. Hilde herinnert zich niet zozeer een 'regime', want dat veronderstelt regels en gehoorzaamheid. 'Het ging er niet om dat we moesten doen wat ze zei, we moesten ervoor zorgen dat ze niet zou uitvallen. Het was een jungle waarin je niet wist wat er op je af zou komen vliegen en waarin je zomaar op een berm bom kon trappen. Een regime van willekeur, niet van regels.'²²

Angstaanjagend waren ook de periodes waarin Rie boos en goeddeels zwijgend in bed bleef liggen. 'We waren altijd bang dat ze achter de slaapkamerdeur bezig was dood te gaan, want dat riep ze ons toe. Het was doodeng als je haar dan eten moest brengen,' schreef Renate in 2010.

Het kon ook feestelijk zijn achter de voordeur van Ruys de Beerenbroucklaan 3, en gewoon gezellig. Rie maakte veel werk van Pasen, met een overvloed aan eieren. Sinterklaas werd groots gevierd. En er waren vele alledaagse gezinstaferele, waarin de kinderen volgens Renate 'als paarden werkten om moeder gelukkig te houden. En dan kwam je op een dag nietsvermoedend uit school en dan begon het weer.'